

СТРУКТУРА СУЧАСНОГО ШКІЛЬНОГО ПІДРУЧНИКА З ФІЗИКИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЙОГО ЗМІСТУ Й ДИДАКТИЧНИХ ФУНКЦІЙ

Н.Л. СОСНИЦЬКА

Україна, м. Бердянськ, Бердянський державний педагогічний університет

Підручник з фізики є складною й цілісною багатофункціональною системою, тому треба враховувати, що конкретний зміст підручника, безпосередньо пов'язаний з його дидактичними функціями, визначає його структуру. Оскільки дидактичні функції підручника відіграють при конструюванні оптимальної його моделі системотворчу роль, то інноваційні зміни функціонального навантаження породжують потребу в удосконалюванні його структури. Підвищення освітньої, розвивальної ролі, підручника, реалізоване в його структурі, здатне стимулювати активну пізнавальну діяльність учнів, сформувати навички роботи з навчальною книгою, бажання й уміння самостійно здобувати, застосовувати й збільшувати знання. Власні дослідження у цьому напрямку [4] переконують, що кращі сучасні навчальні видання з фізики органічно поєднують у собі відмінні риси *традиційного підручника* (систематична реалізація інформаційних і трансформаційної, або освітніх і пізнавально-перетворювальної функцій), *робочої книги, зошита* (питання й вправи, проблемно-дослідницькі розвивальні завдання тощо), *збірника* (хрестоматії) *навчальних матеріалів* (праці фізиків, тексти творів, документи тощо), *довідника* (покажчики, хронологічні таблиці, словники тощо). Таким чином, ми зараз маємо справу з новим типом навчальної книги, набагато більш складніше влаштованої під впливом системи методологічних підходів (компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, культурологічного, аксіологічного та інших) до розробки сучасної моделі навчання фізики [1].

Тому вдосконалення процесу підготовки й конструювання підручника вимагає всебічного й глибокого вивчення структури шкільного підручника, що допоможе не тільки авторам у їхньому ефективному створенні й модернізації, але й вчителям у тому, щоб більш успішно реалізувати закладений в підручниках зміст фізичної освіти, підвищити якість навчання.

До структури підручника як до предмета наукового дослідження вперше підійшов Е. Перовський [3]. Аналізуючи внутрішню форму змісту підручника, він визначив сім вхідних елементів його структури, у якій чітка залежність простежується лише між

параграфом – розділом – підручником, а взаємозв'язок інших компонентів охарактеризована самим хаотичним чином. Структурою шкільного підручника займався відомий німецький дослідник Герхард Маендорф. Основною загальною причиною невдачі структурного аналізу Г. Маендорфа був відрив форми від змісту підручника, порушення їхньої діалектичної єдності [6]. Запропонована М.Шабаліним модель підручника на пізнавальному рівні містить три структури [5, с. 12]: структура першого порядку – зовнішня форма (структура) підручника, “книжкова конструкція”, “архітектоніка підручника як книги”; структура другого порядку – склад підручника. Через одиниці складу здійснюється методична організація змісту (вправи, правила тощо); структура третього порядку – внутрішня форма підручника, глибинна структура, суперструктура.

У рамках загальної теорії підручника Д. Зуєв дав визначення структурного компонента шкільного підручника як “реально існуюча й обов'язково наявна в конкретному підручнику структурна одиниця, оптимальна сукупність яких і створює цілісність загальної моделі сучасного підручника” [2, с. 94]. Він визначив ознаки структурного компонента та запропонував структурну схему загальної моделі підручника: текст (основний, допоміжний, пояснювальний); позатекстові компоненти (ілюстративний матеріал (ІМ), апарат організації (АО), апарат організації засвоєння (АОЗ)).

Узагальнюючи вище сказане, у *структурі* інноваційної моделі підручника з фізики ми *виділяємо два блоки*: навчальний текст і методичний апарат, кожний з яких має кілька структурних елементів (рис. 1).

Запропонована структура сучасного підручника з фізики сприятиме: розвитку теорії шкільного підручника; удосконаленню чинних підручників фізики з метою створення в них цілісної методичної системи (методичний апарат; оптимальний обсяг текстуального матеріалу; кількість ілюстрацій, рисунків, таблиць, діаграм, схем; запитання і завдання для учнів); розвантаження підручників від зайвого матеріалу; знаходження оптимального і доступного для учнів стилю викладу фізичного матеріалу; визначенню специфіки роботи з текстом і методичним апаратом підручників (форми, методи і прийоми). Це дозволить науково обґрунтувати ефективні прийоми використання підручників на уроці і в домашніх умовах, розробити методичні вимоги до створення нових підручників і посібників у контексті інноваційних перетворень у системі фізичної освіти.

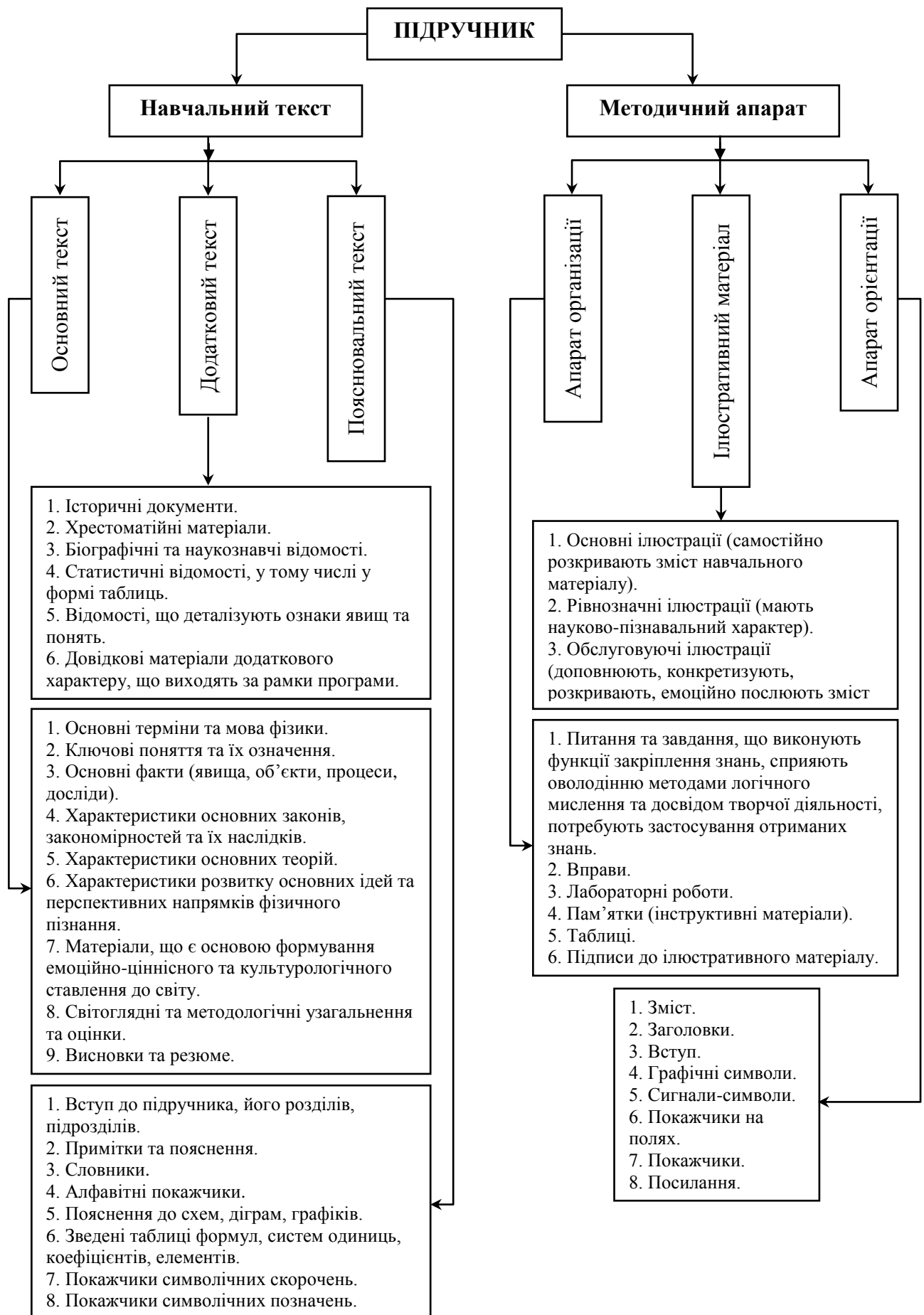

Рис. 1. Структура підручника з фізики

Література

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Фізика та астрономія в школі. – 2012. – № 4. – С. 2–8.
2. Зуев Д.Д. Школьный учебник / Зуев Д.Д. – М.: Педагогика. 1983. – 240 с.
3. Перовский Е.И. Методическое построение и язык учебника для средней школы / Перовский Е.И. – М.: Изв. АПН РСФСР, 1955, вып. 63.
4. Сосницька Н.Л. Формування і розвиток змісту шкільної фізичної освіти в Україні (історико-методологічний контекст): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.02 “Теорія та методики навчання (фізика)” / Н.Л. Сосницька. – К., 2008. – 40 с.
5. Шабалин М.Н. Теоретические основы учебника второго языка: автореф. дисс. на соискание научной степени доктора пед. наук: спец. 13.00.02 “Методика преподавания рус. яз. в нерус. школе” / М.Н. Шабалин. – М., 1973. – 40 с.
6. Meyendorf G. Funktion und Gestaltung der Lehrbücher für den Chemsenterricht in der sozialistischen Schule. T. I. – Informationen zu Schulbuchfragen, 1971, H. 4, S. 7-78.